

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Сөвединин органы

ДЭЭШТИГ, КУЧУЛУГ ЧЕПСЕК

Баскы агитация идеологияга ажылдыг эң дээштиг, дегеренгей болгаш теңгир чепсектериниң бирээси. СЭКП-ниң ХХП съездинин шийтпирлерин амыдыралга боттандыра даш демисек калбарган амгы үеде оң уюр-дузаы кажыгызын-дан-да артык бедел.

СЭКП-нин Программанын ханызы-биле тайылбырлаары, совет нийти-ледин ажил-ишчилерин коммунизм-ниң тилегези дээш демисектиң улуг планы-биле чепсектерин, партиянын программанын амыдыралга боттандыраарыче ажилчы чомнарны мобилизастары амгы үеде идеологияга ажылдыг мол чүшү болур. Ол сорулгага боттандыраарың партиянын массаларга идеяниң салдарының бүгү чепсектерин анза чыгытыры эртем-чүгула деп ХХП съездинин резолюцияда онзалат делгендээр. Бо чүгү баскы агитацияга бүрүн хамарыңар.

Партиянын ХХП съездинин берген бо уланымышкы-биле ажилдаар даш бистин республиканын партия организациалары чамдык ажилдары кылган, баскы агитацияны калбарган болган ону амгылар-биле холбаштырышпаан, утка-шынарын элестеткен. Моон түш-нелинде хоорайларга болгаш суурларда, бүүдүргелерде болгаш туугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда өкилдер кылдынган, ханы утка-шынардыг баскы агитация, ылаңгыя СЭКП-ниң Программанын болгаш ХХП съездинин шийтпирлерин пропагандала турар материалдар улам байлаа болган.

Кызылдың пассажирлер АТК-зында (начальниги ш П. Чернов, парт-организация секретары ш А. Борисов) транспорттун хөгжүдүрүшкү перспективниң планирланын көргүзүгүрү-биле чепсектерин кижилерин хүн бүрүнчү практиктик сорулгаларыңа, коммунистиң өзү-биле ажилдап, чурттан өренириңе кыйгырып турар баскы агитация дегеренгей болгаш көрүнүшү кылдыр кылдынган. Көргүзү болгаш Хүндүлө сабыралары доктаамал үнү, үргүчүл чаарынып турар. Бүүдүргө планирны болгаш оң күсүлдериңе баскы чепсектер астынган. Коммунизм тургузуучууну моральдыг дүрүмү, партиянын Программанындала планктарын бижээ. Баскы агитацияны мынчаар өки тургускан чорук бүүдүргөге та-

лазы-биле өки көргүзүгүрүң чедиң алгырыңа дуадала турар.

Чоон-Хемчик районда «Большевик» колхозта партия организациалы идеологияга ажылдыг өске хевирлери-биле чепсектерин баскы агитацияны өки ажилдап турар. Колхозтун төвүнде болгаш күзүндө ол ажил-агының мурнуна турар сорулгаларын тодаргай көргүзүп, ажил-ишчилерин күш-ажылды сорук кирип турар баскы агитацияга бар. Оларны четкелер кылырыңа, хаастап дериниңге колдухта агитаторлар, пропагандистер, көдө интеллигенттер иденкейлиг киришкен. Ол ышкаш баскы агитацияны калбартып болгаш өкжидер талазы-биле Кызылдың хлеб заводунда, Бир-Хем районун «Кызыл тарачын» колхозунда болгаш өске-дә чепсектер партия организациалары боттук ажилды кылганнар.

Моон-биле чепсектерин баскы агитациянын дээштиг болгаш мобилизастары уюр-дузаың чедиң үнелес чорук ам-даа хөй дээрин айтырып чугула. Тес-Хем районун «Тес-Хем» совхозунда өки кылдынган, амырал-биле холбашкан баскы агитацияны тылары берге. Ол хиреле-де мында партерком, совхозтун дирекциясы бо бүгүн ажырас кылдыр санап турар. Кызылдың пиво заводунда, «Кызыл тууду» эргелелинин участкаларында, Каз-Хем районун «Совет Тыва» колхозунда, Барыны-Хемчинин «Талы» совхозунун Бай-Тал салбырында баскы агитацияны ода-да бөдүн хевирлери беэни көчүт чегей кылдынган.

СЭКП-ниң ХХП съездинин соондарыг баскы агитацияны дерип чыгарып чорук Кызылда болгаш районнарда дыка калбарган турган. Сөөдүгү үеде ол чүдүлериңиң чаарып шимеэрин, тодаргай сорулгалар-биле холбаштырып дыка хөй ууртукчулар уткан болуп турар. Моон ууртукчулар чамдык колхоз, совхозтарда, бүүдүргелерде, харын хоорайларда болгаш район төптөриңе беэни оуп садырал калган, бөтүңү уюр-дузаың чидирген стенилер, дозунар торушпаан. Бо дугайын «Сүт-Хөл» совхозтун чамдык салбырларының мурнуна турган колхозтарын көргүзүгүрү, Улуг-Хем ыяш ажил-агыг үлүстүгүнде 1960 чылдын планин күсүлдериңиң кыйгырып турар дозунардык чорук чедиң турганы болгаш өске-дә мынчыг чиктер тодаргай көргүзүп турар. Баскы агитацияда

амыдырал-биле, ажил-агыг сорулгалары-биле кошкак харылдаагы, өзү барымдаалар чорук улаа-дараа та-варжып турар.

Республиканың кол нуруузуна баскы агитациянын байдалы амгы үеңиң негелдеңиңге ыракта дүшпейн турар болгаш бо талазы-биле боттук хемчеглерин дораан ап чорудары партия организациаларыңдан, парткомнардан болгаш СЭКП Кызыл хооркомундан шыңгың негеттинип турар. Бирги ээлчегде баскы агитацияны бүгү чепсектер калбартып, оң шынарын бедиптип, уран каасталганын өкжидери чугула. Кандыг-дә бүүдүргө, албан чепсектеринде баскы агитация бот-тускайлаң чүве эвес, бүүдүргөге, коммунистиң кижизидилгени херезинге бүрүн чагырткан, кижилерин күш-ажылды мобилизастаан турар болгаш ол чөрин ажил-херезин, арын-шырайын көргүзүп турар көрүнүчү болуп ужурут. Бу барымдаалар өрөгей кыйгырылгар, көргүзүлгө биске өки чүгү-дә берес.

Баскы агитация бүүдүргөниң организастарыңа, политиктиг ажилга, мурнакчы дүржүлганы, эртем болгаш техниканың чедишиңнерин пропагандалаарыңа калба-биле ажилдап турар ужурут. Моон ужурунда ону өкжидери хөй-ниңтинин күжү-биле чедиң алынар. Ичтан чурок пропаганда, агитаторлар, интеллигенттер, профессионалдыг болгаш бот-тыныгың чурукчулар оуп дерип кыйгырып иденкейлиг кирири чугула. Баскы агитация дээрне чүгө партия организациаларың херез дээр азылгыг шын эвес тургустан чамдык ажил-агыг ууртукчулары, профсоюз ажилдакчылары дораан чайлаар болгаш бо талазы-биле инициативчи бөзүр хүдээлчилер.

Масса партияг салдар чепсектерин күчүдү болгаш дээштиг чеди-сектерин бирээси—баскы агитацияны калба-биле ажилдап, ону улус ажил-агының партияг ууртукчулары эде тургузуп турарыңың утка-шынарыңа дүшүрт чаарты тургуз-ганы, амьдырал-биле сырын холбашты-рып болгаш үргүчүл немп, чаарты-рып партия организациаларыңын кичээңиңиң төвүңе турар ужурут.

СЭКП ТҮ-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитетинде Центнер чөмишчидилге бүрүзүн шын ажыглаар

Чөмишчидилгелерин кагазалаары, сөөртүрү болгаш ажилдарын харымсалга чок көрүп турар чоруктар-ның фактыларын дугайында айтырымы СЭКП ТҮ-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитетинде чугулаалып көргөн болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

Чеди чыл планиның бешки чылында тараа белеткээрин 42—45 мил-лиард пуд чедир деп, СЭКП Топ Комитетинин болгаш Совет чазакты салгаы, нити партияның болгаш нити күрүнеңиң эң чугула сорулгазын чедишиңниң, боттандыра-рыңа чөмишчидилгелерин, колхоз болгаш совхоз бүүрүңге шын ажил-лаар чорук уюр-дузаыг болур деп, доктаалда делгенлер турар. РСФСР-ниң колхоз-совхоз бүүдүргө эргелелеринин начальствтеринин болгаш партия комитеттеринин секретарларының бо чылдын марта болган чөвүлө хуралыга эш Н. С. Хрущевтун чугулааны нола: «Чөмишчидилгелер чыкка көдээ ажил-агыг бүүдүргөниң беэки лентелес көдүрүр арга чок».

Көдээ ажил-агыг бүүгү хемчег-биле колдорунин эрге-ажыктары центер чөмишчидилге болгаш чөвүлө кагазалаарын болгаш чогуур өйүңде ажилдарын негеп турар.

Ыччалза-дә көдээ ажил-агының хөй-хөй ажилдакчылары көдээ ажил-агыга чөмишчидилгелерин ажил-лаар дугайында партиянын болгаш боттандыраарың хажымын көргүзүп турар. Колхозтарын болгаш совхозтарын чакык тарылгага беленин хынаарың-ның рейдлерин, а ол ышкаш үлүс ажил-агының херезлери чүктөриңиң демир орук станцияларында, зем болгаш далай өрт-чөдөрлөңе кагазалап база оон сөөртүн чорудуп турарын хынаарын ам партия-күрүне контролюн органдары калба хөй-ниңтинин киржилгези-биле чорудуп турар. Чүгө демир орук станцияларында беэни 500 муң ажил тоңна чөмишчидилгелер мөөңнөттинген деп, рейдлерин киржилчилери — парткүр-нөң контролюга дузааларың болуктары, «комсомол прожекторун» отрядта-ла, парлагга — алыңдап турар. Оларның элэң кезээ чаагай чөргө чур чыгааның уланыңдан бөдүнчү үнелг шаныларын чидирип турар.

Чөмишчидилгелерин сөөртүрүң болгаш ажилдарын харымсалга чок көөр чоруктарын фактылары Азербай-жан ССР-де, Киров, Калинин, Орёл болгаш өске-дә элэң каш областтар-да база республикаларда бар. Ылаңгыя Калуга областы чөмишчидилгелерин кагазалаарың болгаш сөөртүрүң байдалы дүвүрээниң билеп болуп турар.

1963 чылдың марттың 20-де ол областың демир орук станцияларында 45 муң тоңна чөмишчидилгелер мөөң-нөттинген, оларны ажил шөлдерге, душкан-на чепсектерге дүжүрүп каан, олар эртер оруктары, суг чыар бу-галарын дүй алган турар дээрин ВЛКСМ ТҮ-ның «комсомолчу прожекторун» топ штының мезгелде-де дуурааг комитеттин чоруткан дү-нишкелдери толараткан. Таарылгалар-ның хөй нуруузуна чөмишчидилгелер тууду материалдары-биле болгаш өске-дә чүктөр-биле холуужуп каа-ган болуп турар. Чүгө Братисск станцияда эртем чылдың чайыңдан бээр 4 муң тоңна торф-аминка чөмишчидилге, сальвинит, борбайтыр кылган суперфосфат, чугай далганы чытышпаан. А Малоярославск станцияда 10 муң тоңна азы-бүрү чөмишчидилгелер мөөңнөттинген. Хөй-хөй чөмишчидилгелер өске-дә стан-цияларда үр үеде чытышпаан турар.

Чөмишчидилгелер дугайында онза сагыш салган турар ужурут, көрү-үп шоолуң үнүш-дүжүктүң эвес, чөмишчидилге чокка чагай дүжүктү остүрер арга чок Калуга областың көдээ ажил-агының ажилдакчы-ларының чөмишчидилгелерин ажил-агыг эвес, күрүне өзү-биле эвес көрүп турар чорук камчал-лаз шартышпас дээрликче комитет кичээңиңиң улаңдырган. Ол областың хөй-хөй колхозтары болгаш совхозта-ры чыл бүүрүңде бөтү көдө ажил-агыг культураларының кууд дүжүдүн аң турары ыччангаш таарылга эвес. Чижээ, 1962 чылда обласка гектар черден алган ортук дүжүт мыңды болгаш: тараа 5,9 центнер, куку-руза 5,0 муң—7,5 центнер, картофель—28 центнер, мал чөмиңге херезлериң чигир сөкөлгө—60 центнер, тарымал кендир волочкоу—1,8 центнер.

Ылаңгыя түрбүжө ук областың колхозтарының болгаш совхозтарының чамдык ууртукчулары, көдээ ажил-агыг тускый эртемниң, «Сельхозтехника» каттыжымшыкынарың ажилдакчылары ажил-херек дээш сагыш салбай, дүжүктү беэлидерин болгаш көдээ ажил-агының продуктуларын хөйү алырын дугайы ажил-агыг өзү-биле болавайн турар. Бүткөзүңгө ажилдарының улуг күш-ажылы, хөй-хөй хорентин.

Тарылгага белеткел

Чарып киреринге белен Барыны-Хемчик районун «Большевик» колхозунун тарааажылары чакык хөвү ажилдарыңа белеткел ажилын багай эвес чоруткан. Көдээ ажил-агыг машиналарының септел-гези колдуңда дооступ, «ДТ-54» маркалыг 10, «ДТ-28-24» деп 4 тракторларын болгаш тракторун 11 андыныларын, тараа чаштырар 16 саялкарын база кукурузаның 2 сая-лазын бүүрүн септээр.

Септелге үеинде механазаторлар Н. Сенеш, Х. Лога, О. Фетке-оол олар иденкейлиг ажилдааннар. Уре-лиң арылгакчылары А. Алар-өөс, С. Биштек, С. Биче-уруг олар хүн бүрү норманын ажык күсүлдеп, мурунку одуртта ажилдап доос-канынар.

Чоокку үеге чедир нога болгаш

лер болгаш үнелг чиг-эт чарыдаг-тыңан муң-муң тоңна чөмишчидилге-лер урелип, ажилдаалан үнүп турарын олар тоомча чок көрүп турарлар. Чөмишчидилгелер чогуур өйүңде сөөртүрү чорударың, оларны кам-дык кагазалаары болгаш шын ажилдары хамдарларының орунга, обласкы организациаларың, колхозтарың болгаш совхозтарың, «Сельхозтехника» каттыжымшыкынарының болгаш Москва демир оруунуң чамдык ажилдакчылары ажил чыгар чоруктун орунда кир-ип, бот-боттарының аразында үре-тудей чок бижилгелени кылып, хөй-ниңтинин, парлаганың мезгелде-рин херекке албай, азы-бүрү сый-да-биле чөмишчидилгелерин сөөртүп чорутпайн турар.

Спас-Демеск колхоз-совхоз бүүдүргө эргелелиниң Мичурин атыг совхозунун директору эш Сутягиниң бүүрүзү-биле, ол совхозта дүжүк обла-стың үнү болуп тургакшы, ний-му тоңна чыгам торф-аминка ком-постары хөй айдырныг дүржүдүңдә сөөртүп албай келген. Эртен чы-лаң совхозка гектар бүүрүзүңде ажаап алган дүжүт мыңды болган: тараа культуралары—2,4 центнер, картофель—29 центнер, силоска куку-руза — 29 центнер; чылда каража 370 муң рубльге чеккен.

Чөмишчидилгелерин сөөртүрүң болгаш ажилдарын харымсалга чок көөр турарың фактыларын обласкы партия болгаш совет органдарың ууртукчулары билеп турган. Ол дугайында хөй мезгелерин Калуга-ның «Сельхозтехника» каттыжымшыкының көдээ ажил-агыг продуктуларын бүүдүрүң болгаш белеткээ-ринин область эргелелиниң ууртук-чулары, а ол ышкаш колхоз-совхоз бүүдүргө эргелелиниң ууртукчулары шыр Зарубин, Гусев, Мель-ник болгаш өскелер-дә аң турган. Ылаңгыя-дә болгаш олар тургустунга байдалы эдер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерин албааннар.

Демир оруктун Калуга салбыры-ның ууртукчузу эш Савицкий, Мос-ква демир оруунуң ууртукчузу эш Карпов чөмишчидилгелерин урелип турган фактыларын эрөгей өзү-биле көрүп турганын комитет делгендээр. Тууду материалдары болгаш өске-дә чүктөр-биле чөмишчидилгелерин колдорунин оларын бүүрүзү-биле болдуруң. Дыка хөй станция-ларда чөмишчидилгелерин дүжүрер болгаш кагазалап ажаар шөлчүгө-штерин үндүрүп бербээ, оруктар чо-огуна складалар участкаларын, тускайлап тургуспаан; чүктү чүдүр бер болгаш дүжүр ажилды меха-низастаар талазы-биле хемчеглерин албай келген.

Чөмишчидилгелерин өй-шанда сөөртүп чедириңин болгаш бүрүн кага-залап ажаарыңга база көдээ ажил-агыг культураларың дүжүдүң Седи-деринге чөмишчидилгелерин шын ажилдарының улус ажил-агыг оңза чугулазын барымдаалаш, СЭКП ТҮ-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партия-күрүне контролюнуң комитетинде колхозтар болгаш совхозтар чөмишчидилгелерин хөй-биле мөөң-нээр, оларны шөлдерге өй-шанда сөөртүп чедириң, хорунге төгери, ыччангаш бо чылды дүжүтү уулу-биле беэлидер дээш шыңгың кон-тролю боттандыраарың республика-ларын, крайларың болгаш облас-тарың партия-күрүне контролю комитеттеринге, колхоз-совхоз бүүдүргө эргелелеринин талазы-биле комитеттерге, колхозтарда болгаш совхоз-тарда бөлүктөргө болгаш постугарда, «Сельхозтехника» каттыжымшыкына-рыга, демир орук станцияларыңга дээш.

Бо ажилды организастаарда ша-гыч манаагын турар, чурттуң дыка хөй районларында чакык тарылга эргелээң, чөмишчидилгелерин сөөртүп, хорунге төгери мырдың сонгарла-тынмас сорулга болуп турарын бар-ымдаалап көөр ужурут.

ВЛКСМ ТҮ минералдыг болгаш ор-ганиктик чөмишчидилгелерин сөөртүп талазы-биле комсомолчу-аныктарың шалымы аян чорударын шийтпир-лээ. Бо улуг болгаш чугула херек-тик талазы-биле комсомол организа-цияларыңа дегиниң, дузаалчыны бөтү талазы-биле көргүзүрүн партия-күрүне контролюнуң чө-р-чөдө органиярыңа комитет дээш.

Чөмишчидилгелерин кагазалаарың, сөөртүрүң болгаш ажилдарын шын эвес көрүп турарың хөй сангыг фактыларын билеп турган-ла, ол фактылар-биле этежик, оларны чү-гула чүүл кылдыр херекке албай, чөмчестерин чылдары-биле шыңгың хемчеглерин албай турган «Союз-сельхозтехника» Бүгү-россия катты-жымшыкының дарганың ораакчы-чызы эш П. М. Кожениковтун, «Рос-сельхозтехника» Бүгү-россия катты-жымшыкының дарганы эш С. В.

Шөмчөкөңү шын эвес чорунге кичээңиңиң комитет көрүндүргөн.

Колхозтарже болгаш совхозтарже чөмишчидилгелерин сөөртүп болгаш талазы-биле база складаларын болгаш сегилерин тудар талазы-биле меха-низастаан отрядтарын «Сельхозтехника» районнар каттыжымшыкынары-ның болгаш салбырларының чанын-га организастаар талазы-биле чакык-тык овалдаларын чугаа чокка күт-сөдиринче хемчеглерин алырын; складалар болгаш шөлдерге корум-чуруну эгелеп тургузарын, «Сель-хозтехника» базаларыңа болгаш складаларыңа, демир орук станцияла-рыңа кээп турар чөмишчидилгелерин камгалаан хандыраары «Союз-сельхозтехника» Бүгү-өвиле каттыжымшыкының, «Россельхозтехника» Бүгү-россия каттыжымшыкы-ныңа дээш.

ССРЭ-ниң Орук харызаалар ми-нистерствоу болза чөмишчидилгелерин болгаш чугай далганын чүдүрер, складалар талазы-биле корум-чуруну демир орук станцияларыңа кыска хуусада тургузар; чөмишчидилгелер дүжүрер шөлдерин, орук скла-дарыңа чаныг участкаларың тускайлап тургузар, а ол ышкаш чөмиш-чидилгелерин дүжүрер, колхозтар-ның совхозтарың болгаш өске-дә азы-агыг-ларың транспорттунга оларын чүдүрерин чыгалап турар эргежок чугула механизмиңиң тускайлап бээр хүлээлгези.

«Сельхозтехника» Спас-Демеск каттыжымшыкының дарганы эш В. И. Мамуркин, Мичурин атыг совхозтун директору эш Н. А. Смутин олар чөмишчидилгелерин сөөртүп болгаш ажилдарын боттарының сагыч човангыр эвес, харымсалга чок көрүп турган чорук-биле ажил-агыг-га когаралды чедириң, боттарын багай ууртукчулар кылдыр көргүс-көнир, ыччангаш оларын суд харым-салганын кирири чөптүг деп комитет делгендээр. Ылаңгыя болза-ла олар боттарының бүүрүзүн билгелет-тин, тургустунга байдалды эдер та-лазы-биле хемчеглерин ам беэни чо-руда бергенин хынадазың көргүс-көнир өрөгей көргөш, комитет В. И. Мамуркин, Н. А. Смутин оларын ал-бап-дуулаалдык чайлаздыры-биле камгыраал болур деп санаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунда

Бо чылдың март 30-де Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун хуралы болган. Хуралга элэң каш айтырылганы чугулашкан. Барыны-Хемчик районун колхозтарында болгаш совхозтарында көдээ ажил-агыг техниканың ажилдамың болгаш кагазалааның байдалың дугайың болгаш республикага хөй уруулардыг ишериңиң шаңдалыг кирип турарың байдалың дугайың Президиум чугулашкан, ол айтырылгар талазы-биле тускай доктаалдарын хүлээп алган.

«Тыва АССР-ниң ажилчы чоннар депутаттарының чер-чө Советтеринин депутаттар бөлүктөрүнүн болгаш постуларың дугайында», «Ажил-чы чоннар депутаттарының район (хоорай) Советтеринин күсөкчи комитеттеринин шийткен ашкар организастаар килдиргениң дугайында», «Тыва АССР-де жерэжеңге чөвүлелеринин дугайында» дүрү-нерин Президиум бадылаан.

Литератураның болгаш уран чүүлдүг ажилдакчылары Тыва АССР-нин хүндүлүг аттарын тысыр дугайында болгаш Тыва АССР-ниң Хун-дүлүг бижин-биле чамдык ажилдакчыларын шаңкар дугайында Чар-актарың Дээди Советтин Президиуму хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын литератураның болгаш уран чүүлдүг ажилдакчыларыңа тысыр дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун ЧАРЛЫ

Тыва АССР-ниң литератураның болгаш уран чүүлдүг ажилдакчылары талазы-биле иденкейлиг ажилы болгаш аян-ханыаазы дээш Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тысыр болза:

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУСТУҢ АРТИЗИ

Владимир Базыр-олонович Оскал-оога — Куршриктиң артизи.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АРТИЗИ

1. Олег Домукович Намлаарага — хөгжүм-ши театрының артизи.

2. Дмитрий Эшевонч Оурага — Куршриктиң артизи.

3. Күжүгет Балданович Хевкиг-оога — Куршриктиң артизи.

ТЫВА АССР-НИҢ ЛИТЕРАТУРАЗЫНЫҢ БОЛГаш УРАН ЧҮҮЛДҮГ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗИ

1. Александр Адольфович Паламбака — литература шийчилекчи-нигмист.

2. Степан Агбанович Сарыг-оога — чогаалчы.

3. Василь Феданович Деминге — чуррукчу.

4. Монгуш Хола-Салович Черзиге — улустуң эдилеп уран чүүлдүг мастери.

ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗИ

1. Константин Чүлүмөвич Тамыга — Чоон-Хемчик районунун аяктуулунун эргелекчиси.

2. Семён Лукин Бухтуевке — Чадааның музыка школарының ди-ректору.

3. Александр Сонович Лаптага — хөгжүм-ши театрының артизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Даргамы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун секретарының хулаалгезиңиң күсөкчиси С. КРАСНЫЯ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың март 30.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Хүндүлүг бижин-биле литератураның болгаш уран чүүлдүг ажилдакчыларын шаңкаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун ЧАРЛЫ

Тыва АССР-ниң литератураның болгаш уран чүүлдүг ажилдакчылары талазы-биле иденкейлиг ажилы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Хүндүлүг бижин-биле шаңкаар болза:

1. Леонид Васильевич Гребисту — Тываның дыл, литература болгаш артизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Даргамы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун секретарының хулаалгезиңиң күсөкчиси С. КРАСНЫЯ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың март 30.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Хүндүлүг бижин-биле эш А. М. Зайцевти шаңкаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун ЧАРЛЫ

Тываның партия болгаш совет ор-ганнарыңа үр чылдарда шудуру ажилдааны дээш Тыва АССР-ниң Президиумунун Хүндүлүг бижин-бироктор килдиргениң эргелекчизи эш А. М. Зайцевти.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Даргамы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун секретарының хулаалгезиңиң күсөкчиси С. КРАСНЫЯ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың март 30.

Час—дүжүттү белеткээр ШАГ-ҮЕ МАНАВАС

РЕЙД

А

ТЕС-ХЕМНИНҢ КОЛХОЗ-СОВХОЗ БУДУРУЛҒЕ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ЧӨВУЛЕЛИНДЕ

ЧАА НЕГЕДЕЛЕР ЁЗУГААР ЧАА БАЙДАЛ-БИЛЕ АЖЫЛДААР САНАЛДАРЫН БЕРИШ ТУРЛАР

Тодарадып чугаалажылы

Россия Федерациясынын бүдүрүлгө эргелелинин партия комитеттеринин секретарларынын болгаш начальниктеринин Москвага болгаш Чөвүлө хуралынын түнөөдөрүнүн база эргелелин ажил-агыйларынын 1963 чылда — чеди чылдык бешик чымында сорулганын колхоз-совхоз бүдүрүлгөсүнүн Тес-Хем эргелелинин чөвүлө чугаалажылы. Ус чөвүлө хуралга өтүрдө, Эрианде, Тес-Хемде болгаш Тер-Хемде колхозтарын дартарынын, партия органдарынын секретарларынын, зоотехниктеринин болгаш агрономдарын, «Тес-Хем» совхозтун директору болгаш тускай эртемчилерин, эргелде «Сельхозтехника» ажилдакчыларын, чамдык хой-инти активни келдириген. СЭПП Тыва обкомунун секретары А. И. Попов чөвүлө хуралдын ажилына киришкен. Бо чугаалажылы айтырыгын дугайында илеткелчи эргелелин начальниги С. С. Соном кылган.

— Бо чөвүлө хуралга тургустунга айтырыгы чугаалажырынын мурунда, эртен чылым кычкыр ажилдакчылык доңу чугаалап көрөй. Зонанын ажил-интилерин 1962 чылда күрүнө мурунга хулаагелерин бүрүн күтүскөн. Бөрүчүгү чөвүлө 1962—1963 чылдарда зонанын колхозтары болгаш «Тес-Хем» совхозу чер ажилын дидик-биле калыптыр эргелелин, ыччангаш малдын быжык чөм-суурун тургузар сорулганы оң-биле боттарды берген болур-тур-деп, илеткелчи демдөдөн.

Эзелчегил сорулгаларны чедишкенин күсөдир төлөөдө, ажил-агыйга удурулганын болгаш паян күсөдөлгөсүн чөптөстөрүн чөгүрү үзөндө илердери, ол чөптөстөрүн чылдарынын аргаларын тодоралып чугаалажыры чугула дээрине илеткелчи доңгашкан. Күрүнөгө сүт дугуларын зонада чеди чыл паян-дан мурун турар болза-да, а эртки болгаш дүктү дугулар паян дөрдүнгөндөн жоктуун турар. Зонанын «Тер-Хем» колхозтан өскө ажил-агыйлары чеди чылдын эрткин дөрт чылдарда күрүнөгө 4110 тонна эртки дугуларын 3467 тонна кылдыр аш чуга 84,3 хуу күтүскөн. Эртки болгаш дүктү бүдүрүшкөн, ову күрүнөгө салдырыны бо зонада жоктуун турар, малдын баш санын өстүрүшкенин паяннын чыл санында күтүскөнүн турарында. Эрткин чылдын малдын баш санын өстүрүшкенин паяннын чугула ажил-агый биле бүрүн күтүскөн ажил-агый бо зонада эки. Ову ажил-агый мал сөмүрдөлгөн ажил-агыйлар

тастаадын, биззаларын чажында эргелеш сөмүрт азырааын турар. Ыччангаш күрүнөгө дугулар бир бола малдын дөдөдөн 270 килограмман ашпайн келген.

Чүс га ажилдакчы чөптөстөрүн 5—7 баш инектерин болуп турар Рязань болгаш өскө-дөдө областтарын эш Н. С. Адушев шыгыны шүгүмчүлөгө таварыштырган турда, а бо зонанын 100 га ажилдакчы чөптөстөрүн 1,9 баш инек, 0,6 баш төрүүр инек, 22,5 хой онаажын турар. Бистин зонаныс чүс га ажилдакчы чөптөстөрүн 100 баш хой-дугу турар сорулган. Ыччангаш ам оон чартыгына бөзүн чөптөстөрүн бис. 100 га ажилдакчы чөптөстөрүн бүдүрүшкөн турар продукцияныс база-ла дымка өсөөш: эрт—2, сүт—2,2 центнер, дүк 390 кг онаажын турар — деп, эш Соном аналдыт чугаалаан.

Малдын, малчыга чаш малдын өлүп хораз чөртүн бөдүрдүс дөдө мал эмирлери, зоотехниктер шыгыны ажилдакчы укурду. Ындыг түрүжө-дө зонада эрткин чылдын 1114 баш бода мал (оон иштинде 430 баш), 7500 шыр мал (оон иштинде 5000 аял, хураган) өскөн. Оон оола-ла чартыны бөзүн камгалап алган болурусса, күрүнөгө немей 3500 центнер азы 12 хуу хой эртки артыр салып болур турган ийик бис деп илеткелчи санап көртүскөн.

Байдал бо чылдын база-ла ажилдакчы. Өвүрүн «Коммунизмче орук», Тестин Ленин атыг, колхозтарында малдын орамчасы улуг болган. Зонада эрткин ишти малдын баш саны бо чылдын баштайгы ийи айларын да эрткин чылдын ол-да үзөндөдөндөн дымка хой болуп турар.

Уксаа экижидер талазы-биле зонанын хой ажилында дөдөдө чөптөстөр алдыган болза-да, а бода мал уксааны экижидери ам-да шүгүмчүлөгөн. Зонанын ажил-агыйлары бо чылдын эрткин кварталында күрүнөгө сүт сөдөрүнүн планын күтүшкөнүн давайы турар. Ол ала-ла бир таварыла өскө. Илетки азырал, ажилдакчы байл болуп турарында ашгыла, оон сүтүрүсөөлү экижидерин турарынын урду ол-тур. Ыччангаш инек малдын тарып бөвөдүрү — зонадагы болгаш айтырып болуп турар. Эргелелин кирер 9235 баш инектен 2250 баш инекти чөптөс. Чамдык ажил-агыйлар

үзөндө «Камнаар», ову гектар бүдүрүшкө чажырынын нормалы кызыр чөптөстөр илердип турар. Ылангыя «Чодура» колхоз гектар чөптөс кызыл-тасты 180, суланы 170 центнери чажыры 170 болгаш 160 центнерге чөптү кызыр деп планнаан алган турар. Үзөндө чажыры норма бедирге, дүктү база бедирин барымдалаа чөгүр.

Часкы тарылга улуг күжө-нишкенин болгаш бедик организастыг чөртүктү негеп турар. Зонанын ажил-агыйлары 12600 гектар тарын чөртүктү улуг алдырып тарып уурга таварышкан. Ыччангаш техниканы, оларын башкара кижилерин таарыштыр тургузар, оларга тонал болгаш дерин. Чылдагыларын кодан саныга чик хөдирлик шөвөгүн пунктуларын база туткулар.

Зонанын агаар-бойдугу улга тааржын өсүп турар төсө, сарлык, чылгы болгаш ийи малдарын өдөржидерин ала-малдар-лашкыныг байдалга тургусса, ол малдарын кызыр чөптөс өстүрү болгаш эрт, сүт, дүк бүдүрүшкөн ол чик эрткин күрүнөгө азыралын ажилдакчы укурду. Ындыг түрүжө, эрткин чылдын төрүсө чөгүр чөптөс ангийн-дерин, сарымстардан болгаш ийи-дерден чөптөс чаш төл алганын дөдөдө эргелде билдирмейн турар. Ол чөртүктү ала-ла таарышпас болгаш зонага бо малдарын өстүрүп сайбардыр, оларнын үчөдүн экижидер укурду.

Зонанын ажил-агыйлары бо чылдын 20371 гектар көдө ажил-агый культуларынын тарымы. Оон иштинде 2569 гектар өвүр районга, 17775 гектар Тес-Хем районга онаажып турар. Ол болза зонага тарылга шөлүн эрткин чылдагымын 60 хуу өстүргөни болур. Ол моон сөмүрдөдө өскө. Ыччангаш зонага бо чылдын «ДТ-54» дөдө 25, «Беларусь» деп 30 тракторларын болгаш өскө-дө «Техника» немей берген.

Ыччангаш часкы тарылгага бедик ажилдарында улуг чөптөстөр бар. Хову ажилдары ала-ла хонуктардан эгелер. Ажил-агыйларда ашгыла чөдир тараа культуларынын 603 тонна үзөндө чөптөс. Ам бар үзөндөдөрүнүн үнүчелинги шылары чөдир хыматтымаан. Картофель үзөндө 300 тонна чөптөс турар. «Тес-Хем» совхозтун дирекциясы үзөндө бедик эргелелин кызыр салган. Ыла 400 тонна тараа культуларынын, 80 тонна картофельдин үзөндө чөптөс чугула ажилдары ол дөдөдө чөвүлө хуралдын киржикчилеринин кичантегин илеткелчи угаандырган.

Илеткелдин талазы-биле 16 кижин санал берген. Көдө ажил-агыйнын удурунун чартыг тургузары-биле партиянын чөртүктү турар организастыг хөмчөгөрүнүн укур-дугузын ханым-а-биле билеп турарын боттарынын чугаалажылы илеретишпаан, чеди чылдын бешик чымында көдө ажил-агыйнын хөжүдөргө зонанын тус-тус райондарынын болгаш ажил-агыйларынын ажил-интилерин тодорай салышкыннарды болур дээрин санал бергенер тус-түзүндө бүдүрөдү турган.

Тес-Хемин партком секретары эш Кызыл-оол районун көдө ажил-агыйнын ажил-интилерин ортузунда партиянын организастыг болгаш партиялык-политиктиг ажилдарын и элден экижи, чаа үени-негелдерин турарында тургустуну турарынын дугайында чиктерин чугаалаан. «Чодура» колхозтун удуруштары (колхоз эрткин эш Шулун-Мамыр, парторгандакчы секретары эш Байыр-оол) ажил-агыйны багы өскө удуруш турар. Ол колхоз күрүнөгө эрт сөдөрүнүн биригичи кварталынын марттын 20-дө 111,2 хуу күтүскөн.

Ыччангаш-даа дымка чөптөс ажилдап турар удурушкучу коммунистер бар дээрин ол илердип шүгүмчүлөгөн. «Чаз орук» колхозтун даргазы эш Амрыт, парторгандакчы секретары эш Дамчай оларнын ажил-агыйга эргелей удурушканын ол чикел-ге көртүскөн. Сөмүтү уде «Мында улуг ажилдары дымка кошкы берген, малдын ажаала-азыралын баксыраан, хову ажилдын бедик дүжү-дү дөдө демисел экижи-лей турар.

«Оон ийи Тес-Хем» совхозтун бо болгаш «Ак-Эрик» колхозтун удурушчуларынын ажил-агыйны кошкы удуруш турарын, оратор чөптүг шүгүмчүлөгөн.

Ылаңгыя «Ак-Эрик» колхозта техниканын ажилдакчы болгаш ажаалажы багы тургустунга «Тес-Хем» совхоз илчаны чөдир тарылга бедик-келин дооспаан, үзөндө тышкыны албан.

Өвүр партком секретары эш Семис-оол районун ажил-агыйларына партияг удурулганын чөптөстөрүн минин чугаалаан. Эрткин чылдын күрүнөгө эрт сөдөрүнүн планын район күтүскөн. Малды баш саны улуг хорамчалы болган. Мал чөптөс чылдын-на чөдир бедиктеттиней турар. Ыччангаш районга чөдир ажилын хөжү-дү турган, оон мал чөптөс алып укурду. Бо чылдын тарылга планын бисте дидик-биле уга-тырган. Ол хирезиде-де часкы хову ажилдары бедиктеттиней турар. Кызыл-оол, сула, чочак-тараа үзөндө чөптөс. «Торгалы» колхоз 1200 гектар чөртүктү улуг алдырып уурга таварышкан. Ыччангаш ол колхозна ам-да 2 трактор керек.

Көк-Сайынын болгаш Кара-Талдын сугарылга боттарын ажилдакчы кийрери күсөдөт. Ыччангаш мааа даш бола-тепсир хөдөкчөдөр бөзгүсү булдырбелер бөвөрн дилеп турар бис.

Инектин уксаанын экижидер чөртө чугула. Тарып бөвөдөлгөн организастыг керек. Бо талазы-биле чөгүрү организастыгылар бис дугаалажып турар. Уре дидон бис. Ыччангаш чөдир чөртүктү бербес.

«Кызыл ту» колхозта ажил эки чөртү турар. Артыл бири кварталга күрүнөгө эрт болгаш сүт сөдөрүнүн планын ажил ажил-агыйны чөптөс чөдөрүн чугаалаа чөгүр. Бистин колхоз эргелелин аппаратынын ажилдап турар чөртүн күсөдөт турар.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин колхозтарынын болгаш совхозунун 1963 чылда социалистг хүлээлгелерин чедишкенин күсөдөргө, бистин Төрөөс чөртүгүсү коммунистеринин колхозтарына боттарынын төлөттиг салышкынын киреринин дугайын Тес-Хем районунун көдө ажил-агыйнын колхозизаторларынын чөвүлө хуралы чугаалашкан.

Ус чөвүлө хурал Тес-Хемин «Чодура» колхозтун төвүгө болур эрткин. Районун колхозтарынын болгаш «Тес-Хем» совхозунун трактористери, комбайнери, механиктери болгаш инженерлери, агрономар, хову ажилдарынын бригадалары, чөлчөкчү болгаш Тес-Хем парткомун, «Сельхозтехника» салырынын, райкүсөк-мунун удуруш ажилдакчылары бо чөвүлө хуралдын ажилына кирешкен.

Төвүгө продуктулар сөдөрүнүн талазы-биле социалистг хүлээлгесини мывачыла күсөдөргө дөдө бар кураавырларын болгаш аргаларын ажилдап ажилдаар бис деп эш Семис-оол ол районун ажил-интилеринин мурундан хүлээрген.

Эрианде «Коммунизмче орук» колхозтун даргазы эш Шойжун санал берген, Сарыг-Бууанда эрт, сүт дүлөп аш турар бедикеттер чөртүн чөптөс ажилын шүгүмчүлөгөн. — Чөптөс чаа 42 шары сүдүрүп кээр-виске, оларын бир хонук кыжаалаан, хүлээп алган. Чамдыкта мал, сүт хүлээп алып кижин чөдү тургулар. Дужааттыгын продуктуларын үчөт-ка үр уде кирибейн турар — деп ол чугаалаан.

Колхозтун ажил-интилерин бо чылдын боттарынын мурунда тургустунга ажил-агыйын сорулгаларын чедишкенин күсөдөт болурун аргаларын бар дээрин ол бүдүрүскөн.

«Чодураанын» колхозчулары усть-лабинчелерин кийгырынга ханы кылдыр эки ажилдарын чачгыс эп-сеткилдиг шиттирээрлер. Бо чылдын инектин баш санын 1930, оон иштинде саар инектерин 610, хойну 19600, өшкүнү 1400 баш чөдөрүн, 255 тонна эртки, 140 тонна сүтү болгаш 44 ашгы тонна дүктү күрүнөгө сөдөрүн, хой санын 2,250 кг дүктү, чамдык коданарга бие хойдан-на 2,7—3,6 кг дүктү кыгырп алдырын хүлээрген бис — деп, ол колхозтун даргазы эш Шулун-Маадыр чугаалаан. Зонада колхозтарынын болгаш бир совхозту удуруш талазы-биле эргелелин ажил-агыйга эргелелин чөртүк чөдөрүн чугаалаа чөгүр. Бистин колхоз эргелелин аппаратынын ажилдап турар чөртүн күсөдөт турар.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин колхозтарынын болгаш совхозунун 1963 чылда социалистг хүлээлгелерин чедишкенин күсөдөргө, бистин Төрөөс чөртүгүсү коммунистеринин колхозтарына боттарынын төлөттиг салышкынын киреринин дугайын Тес-Хем районунун көдө ажил-агыйнын колхозизаторларынын чөвүлө хуралы чугаалашкан.

Ус чөвүлө хурал Тес-Хемин «Чодура» колхозтун төвүгө болур эрткин. Районун колхозтарынын болгаш «Тес-Хем» совхозунун трактористери, комбайнери, механиктери болгаш инженерлери, агрономар, хову ажилдарынын бригадалары, чөлчөкчү болгаш Тес-Хем парткомун, «Сельхозтехника» салырынын, райкүсөк-мунун удуруш ажилдакчылары бо чөвүлө хуралдын ажилына кирешкен.

Тес-Хем райкүсөкком даргазы эш Бегзи мааа эрткин 1962 ажил-агый чылдын түнөөдөрүнө болгаш 1963 чылда механизаторларын сорулгаларына кол-баштайгы доңу илеткел кылган. Тракторларын болгаш комбайнери бедик бүдүрүшкүчү ажилдакчы, тараанын байлак дүжүдүн өстүрүп турар муракчаларын саны районда өскөн чөвүлө хурал демдөдөн. Ооржак Шоюн-оол, Серен Кок-оол, Суван Окмат-тай, Намзырай Алай-оол, Дамзын Комба, Севильбаа Эрес-оол, Маа-жай Маадыр, Сугдур Даваа-Сан оларнын болгаш оон-да өскө мурунку трактористери бо хуралга онзалан алган. Эрткин чылдын күрүнөгө «Ак-Эрик» колхозтун ком-

байнери Чамзы Хурец-оол 556 гектар чөртүн таразын ажааган. «Коммунизмче орук» колхозта эш Маажай «СК-Э» комбайн-биле 434 тарын таразын кескен. Боттарынын ажил-хөдөргө мастерлери аларган Оюн Кунзев-оол, Оюн Бора, Ондар Кызыл-оол болгаш оон-да өскө комбайнерлерин алдыр-сураа калбарып турар. Кукурду тарып өстүрүп эвеналор база-ла багы өскө түнөөдөрүн көртүгү турар болу берилген. Бо чылдын бо район тараа культуларынын тарылга шөлүн эрткин чылдагымын барык-ла ийи катар өстүрүп. Чер ажилын хөжүдөргө болушмас дээрин мөдөргө билдиреан, көдөз ажил-

ден үш-ле километр чөдө турар болгай. Ыччангаш-даа оон биске удурушканын ам-даа эргелей. Ыччангаш ырак чөртөдө ажил-агыйларга оон-да дөдө бооп чадаас — деп, эш Шулун-Маадырнын чугаалаанын эргелелин начальниги эш С. С. Соном болуңуң доңу түнөөсө сөүтгө чөптү шүгүмчүлө болу деп хүлээп көргөн болгаш эргелелин аппараты моон солгаар-даа болуңуң ажилын эш Н. С. Арушөвчүк айтышканынын бөдүрүшкөн улук эш тургузарын орадакчыр апаар деп бүдүрүскөн.

Эргелде-даа, районнар организастыгында удурушканын эргелелин адырды мывачыла турарлар дээрин Тес-Хем райкүсөкком даргазы эш Бегзи бөдүргө хамаарышты минин чугаалаан. Районун мал ажилын хөжүдөргө удурушканын чөдөрүнүн күсөдөт болурун аргаларын бар дээрин ол бүдүрүскөн.

«Чодураанын» колхозчулары усть-лабинчелерин кийгырынга ханы кылдыр эки ажилдарын чачгыс эп-сеткилдиг шиттирээрлер. Бо чылдын инектин баш санын 1930, оон иштинде саар инектерин 610, хойну 19600, өшкүнү 1400 баш чөдөрүн, 255 тонна эртки, 140 тонна сүтү болгаш 44 ашгы тонна дүктү күрүнөгө сөдөрүн, хой санын 2,250 кг дүктү, чамдык коданарга бие хойдан-на 2,7—3,6 кг дүктү кыгырп алдырын хүлээрген бис — деп, ол колхозтун даргазы эш Шулун-Маадыр чугаалаан. Зонада колхозтарынын болгаш бир совхозту удуруш талазы-биле эргелелин ажил-агыйга эргелелин чөртүк чөдөрүн чугаалаа чөгүр. Бистин колхоз эргелелин аппаратынын ажилдап турар чөртүн күсөдөт турар.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин колхозтарынын болгаш совхозунун 1963 чылда социалистг хүлээлгелерин чедишкенин күсөдөргө, бистин Төрөөс чөртүгүсү коммунистеринин колхозтарына боттарынын төлөттиг салышкынын киреринин дугайын Тес-Хем районунун көдө ажил-агыйнын колхозизаторларынын чөвүлө хуралы чугаалашкан.

Ус чөвүлө хурал Тес-Хемин «Чодура» колхозтун төвүгө болур эрткин. Районун колхозтарынын болгаш «Тес-Хем» совхозунун трактористери, комбайнери, механиктери болгаш инженерлери, агрономар, хову ажилдарынын бригадалары, чөлчөкчү болгаш Тес-Хем парткомун, «Сельхозтехника» салырынын, райкүсөк-мунун удуруш ажилдакчылары бо чөвүлө хуралдын ажилына кирешкен.

Тес-Хем райкүсөкком даргазы эш Бегзи мааа эрткин 1962 ажил-агый чылдын түнөөдөрүнө болгаш 1963 чылда механизаторларын сорулгаларына кол-баштайгы доңу илеткел кылган. Тракторларын болгаш комбайнери бедик бүдүрүшкүчү ажилдакчы, тараанын байлак дүжүдүн өстүрүп турар муракчаларын саны районда өскөн чөвүлө хурал демдөдөн. Ооржак Шоюн-оол, Серен Кок-оол, Суван Окмат-тай, Намзырай Алай-оол, Дамзын Комба, Севильбаа Эрес-оол, Маа-жай Маадыр, Сугдур Даваа-Сан оларнын болгаш оон-да өскө мурунку трактористери бо хуралга онзалан алган. Эрткин чылдын күрүнөгө «Ак-Эрик» колхозтун ком-

байнери Чамзы Хурец-оол 556 гектар чөртүн таразын ажааган. «Коммунизмче орук» колхозта эш Маажай «СК-Э» комбайн-биле 434 тарын таразын кескен. Боттарынын ажил-хөдөргө мастерлери аларган Оюн Кунзев-оол, Оюн Бора, Ондар Кызыл-оол болгаш оон-да өскө комбайнерлерин алдыр-сураа калбарып турар. Кукурду тарып өстүрүп эвеналор база-ла багы өскө түнөөдөрүн көртүгү турар болу берилген. Бо чылдын бо район тараа культуларынын тарылга шөлүн эрткин чылдагымын барык-ла ийи катар өстүрүп. Чер ажилын хөжүдөргө болушмас дээрин мөдөргө билдиреан, көдөз ажил-

ден үш-ле километр чөдө турар болгай. Ыччангаш-даа оон биске удурушканын ам-даа эргелей. Ыччангаш ырак чөртөдө ажил-агыйларга оон-да дөдө бооп чадаас — деп, эш Шулун-Маадырнын чугаалаанын эргелелин начальниги эш С. С. Соном болуңуң доңу түнөөсө сөүтгө чөптү шүгүмчүлө болу деп хүлээп көргөн болгаш эргелелин аппараты моон солгаар-даа болуңуң ажилын эш Н. С. Арушөвчүк айтышканынын бөдүрүшкөн улук эш тургузарын орадакчыр апаар деп бүдүрүскөн.

Эргелде-даа, районнар организастыгында удурушканын эргелелин адырды мывачыла турарлар дээрин Тес-Хем райкүсөкком даргазы эш Бегзи бөдүргө хамаарышты минин чугаалаан. Районун мал ажилын хөжүдөргө удурушканын чөдөрүнүн күсөдөт болурун аргаларын бар дээрин ол бүдүрүскөн.

«Чодураанын» колхозчулары усть-лабинчелерин кийгырынга ханы кылдыр эки ажилдарын чачгыс эп-сеткилдиг шиттирээрлер. Бо чылдын инектин баш санын 1930, оон иштинде саар инектерин 610, хойну 19600, өшкүнү 1400 баш чөдөрүн, 255 тонна эртки, 140 тонна сүтү болгаш 44 ашгы тонна дүктү күрүнөгө сөдөрүн, хой санын 2,250 кг дүктү, чамдык коданарга бие хойдан-на 2,7—3,6 кг дүктү кыгырп алдырын хүлээрген бис — деп, ол колхозтун даргазы эш Шулун-Маадыр чугаалаан. Зонада колхозтарынын болгаш бир совхозту удуруш талазы-биле эргелелин ажил-агыйга эргелелин чөртүк чөдөрүн чугаалаа чөгүр. Бистин колхоз эргелелин аппаратынын ажилдап турар чөртүн күсөдөт турар.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин колхозтарынын болгаш совхозунун 1963 чылда социалистг хүлээлгелерин чедишкенин күсөдөргө, бистин Төрөөс чөртүгүсү коммунистеринин колхозтарына боттарынын төлөттиг салышкынын киреринин дугайын Тес-Хем районунун көдө ажил-агыйнын колхозизаторларынын чөвүлө хуралы чугаалашкан.

Ус чөвүлө хурал Тес-Хемин «Чодура» колхозтун төвүгө болур эрткин. Районун колхозтарынын болгаш «Тес-Хем» совхозунун трактористери, комбайнери, механиктери болгаш инженерлери, агрономар, хову ажилдарынын бригадалары, чөлчөкчү болгаш Тес-Хем парткомун, «Сельхозтехника» салырынын, райкүсөк-мунун удуруш ажилдакчылары бо чөвүлө хуралдын ажилына кирешкен.

Тес-Хем райкүсөкком даргазы эш Бегзи мааа эрткин 1962 ажил-агый чылдын түнөөдөрүнө болгаш 1963 чылда механизаторларын сорулгаларына кол-баштайгы доңу илеткел кылган. Тракторларын болгаш комбайнери бедик бүдүрүшкүчү ажилдакчы, тараанын байлак дүжүдүн өстүрүп турар муракчаларын саны районда өскөн чөвүлө хурал демдөдөн. Ооржак Шоюн-оол, Серен Кок-оол, Суван Окмат-тай, Намзырай Алай-оол, Дамзын Комба, Севильбаа Эрес-оол, Маа-жай Маадыр, Сугдур Даваа-Сан оларнын болгаш оон-да өскө мурунку трактористери бо хуралга онзалан алган. Эрткин чылдын күрүнөгө «Ак-Эрик» колхозтун ком-

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелинин колхозтарынын болгаш „Тес-Хем“ совхозтун 1963 чылда социалистг хүлээлгелери

1963 чылда мал ажилынын продуктуларын болгаш гарааны бүдүрүшкөн база күрүнөгө сөдөрүн көвөдөдир дээш бүгү улустун социалистг чарымынын эгелечилери Красноар крайнын Усть-Лабинск бүдүрүлгө эргелелинин көдөз ажил-агыйнын ажилдакчыларынын үлөгөрүн элеришпаан, Тес-Хемин колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин колхозтарынын эр, хөдөргөн колхозчулары, «Тес-Хем» совхозтун ажилчылары, бүгү механизаторлары болгаш таразылары база көдөз ажил-агыйнын тускай эртемчилери эрткин ажил-агый чылдын түнөөдөрүнүн боудуна үндүрүшпаан, бо чылдын — чеди чылдык бешик чымында бар аргаларыныс болгаш курлаавырларыныс санап көргөш, СЭПП ТН-нын ноябрь пленумунун шиттирлерин амырдалга чедишкенин боттардын дөдө моон ааанда социалистг хүлээлгелерин аш тур бис.

Мал ажилынын продуктуларын бүдүрүшкөн дүргөн көвөдөдөрүнүн, күрүнөгө хөйтү сөдөрүнүн болгаш малдын, быжык чөм-суурун тургузарынын үндөсүн — чер ажилын шалыгын сайырдыры бистин кол сорулгаыс болгаш Төрөс чөртүн мурунга патриотчу хүлээлгесин болур. Ыччангаш бо чылдын бистин бүдүрүлгө эргелелин ажил-агыйлары күрүнөгө 38100 центнер эртки, 20500 центнер сүтү, 5455 центнер дүктү сөдөрүн хүлээрген бис. Оң иштинде Тес-Хем районун ажил-агыйлары күрүнөгө 27300 центнер эртки, 13550 центнер сүтү, 3735 центнер дүктү; Өвүр районун колхозтары 10800 центнер эртки, 6950 центнер сүтү, 1720 центнер дүктү сөдөрүн.

Малдын ажаала-чөмөргөдөгүн болгаш уксаанын экижидерин тургаш, бистин зона нитинге-биле бир сөдүр-сүткүн инекке алааштыр ортума-биле 1030 кг сүтү, оон иштинде Тес-Хем районун ажил-агыйлары 1024 кг, Өвүр районун колхозтары 1040 кг сүтү сөдөрүн ажил-агыйлар нитинге-биле бир хойдан ортума-биле 2,16 кг дүктү, оон иштинде Тес-Хем районун ажил-агыйлары 2 кг, Өвүр районун колхозтары 2,4 кг дүктү кыгырп алып.

Бо чылдын эргелелин ажил-агыйлары бода малдын баш санын 20800, оон иштинде инектерин — 7410, хойларын болгаш өшкүнелерин 269100, чылгыны 9255, төвени 720 болгаш ийини 1045 баш чөдир, оон иштинде Тес-Хем район: мыйыстыг бода малды 15080, инектерин 53

ТЕЛЕГРАФ ДЫҢНАДЫП ТУР

Совет садыг суднозунче чаа дээрбечи халдаашкын

ГАВАНА. (СЭТА). Марттын 27-нин дан башында Кубанын девиэ-кээр суугларына «Баку» деп совет судноже дээрбечи корабль халдаашкын кылган.

Чыгыр чүдүргөн «Баку» деп совет судно Кайбарьенден Совет Эвилелинге чоруп турда, дээрбечи шери корабль анда халдааш, 20 миллиметр аастыг үтөр-болор-биле алаан каш улаа дааштаан болган пүзөмөстөр-биле аткылаан.

Оон соонда ук шериг корабль «Баку» деп суднога чокшумал келгеш, олаче частыр ок салып үндүрүшкөн, оон частышкынынын түннелинде суднонуң чүве шыгжаар черинге бедик 4 метр, калбаа барык-ла чартык метр ойбак бар апарган. Ол чорук команданын кезиги-неринин амы-тынынга кыжаныгын бөдүргөн. Садыг суднозунга уагт катаралды таварыштырган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэтед Пресс агенттигидин дындагылар-ындан алаер турары-биле алырга, «Баку» деп совет судноже халдаашкынын уреглекчи бөлүк кылган деп, куба контрреволюционер-иниң Майамиде (Флорида) туруп турар тылзлекчини медеглеэн.

Уреглекчи бөлүк ол халдаашкынын кылган, оон соонда «Кариб далайына районунда бир-ле черде турар» бодунуң баазанынга менди-чаагай болган каража-ногарал чок эзелген деп, ол тылзлекчи медеглеэн» дээрин агенттигед диды-латкан.

Ол уреглекчи бөлүк болза чоокта чаа «Львов» деп совет «сыг суднозунче халдаашкын кылган. «Альба-66» деп организацияга мурунунда

хамааржып турган деп, агенттигед айтып турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Куба сугларга чоран «Баку» деп совет суднозунче дээрбечи халдаашкынын «бүрүт шыпка чогуур» дээр медегалеэн АКШ-тын күрүне департаментиниң парал үндүргөн.

«Оон-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарын хоойлударын хажылар чорук болган бе дээрин тодарар дээр, алаптыг ителелеге-на» АКШ-тын чааза чорудуп турар деп, медегаледе чугаалап турар.

ГАВАНА. (СЭТА). Чаа дээрбечи үүгеледи-биле холбаштыр револю-цист Куба чаазынын премьер-мини-стри Фидель Кастро медегале кылган, Кубанын девиэ-кээр суглары-нга кем-буруулаг үүгеледигер дээр харысалагын Каттышкан Штат-тарын чаазанга олаанган.

Ол үүгеледигер дээр харысала-гын бистер Каттышкан Штаттар-нын чаазанга олап тур бис деп, Кастро медегалеэн.

АКШ-тын күрүне департаментиниң чоокта чаа кылган медегалеи херек кырында мыг халдаашкын-нарга Каттышкан Штаттарын кир-жи турарын чажырар соругла-биле кылдыгын болуп турар деп, Кастро айтыган.

Каттышкан Штаттарын шериг корабльдер болган самолёттары Кариб далайын районунда үзүктө чок туруп, Кубаны хурөөлөп, бистиң садыг судноларыны хайгындан чоруп турар. Мыг болганда олар шак мыг үүгеледигерин дугай-ын билбей барып шыдаас деп, Кастро олаанга медегалеэн.

„Сибирь кайгадып, магададып турар...“

БРАТСК. (СЭТА). Югославиянын Федеративтиг Улус Республиказынын (ЮФУР-нуң) профэвилелдер эвилелиниң Топ чөвүлелиниң даргазы Светозар Вукманович-Темпога баштанган профэвилел төлөөлери чоокта чаа Братск ГЭС-тин туудунга чоран. Югославиядан келген аалчылар, а ол ышка оларны үдөп чоран ВЦСПС-тин даргазы В. В. Гришин, ЮФУР-нуң СССР-де элчини Ц. Митович олар улаг гидробелдирин туудунга чоран болгаш Ангараны чагырып алыкчыларынын амыдыралы-биле танышкан. Братскинин чаа чурталга районнарын, оон улаг панель-биле туудуп кылган хай наст бажынарнын, магазиннерин, шюларнын, поликлиниказын, спорт ордузун олар көргөн.

Братскиден Москваже укудул үнүгетериниң мурунда төлөөлери-ниң баштыгы С. Вукманович-Темпоң СЭТА-нын корреспонденти-зинге медегалеэн болза:

— Сибирьте чораныыска онза өөрүп тур бис. Наман-бир шагда чуртагыч чок, ээн чыткан Сибирь ам өскөрүлгелери-биле кижини кайгадып, магададып турар болган. Сибирьнин эгзэртинмес курлавырларын кижиге бараан болур кылдыр тургуспушаан, совет кийилер бистиң бөмбүрээвиске найгамчык келир үени—номму-нинини ында тургузуп турар-дыр.

Конгресс ажыттыгын

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Куба-биле эп-сеткил каттыштырылганын латин-америк конгресс март 28-те Нитерой хоорайда (Рио-де-Жанейро штат) ажыттыган. Конгрестинг амыдышкынынга үш муң ажыг кижиге олурушкан. Оларнын аразында Латин Американын чурттарындан келген төлөөлөр, а ол ишкан делегейин бүгү дийтеринден келген чүс-чүс аалчылар бар.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Конгрестинг болуп турары, далай тран-спортинуң ажылдакчыларынын профэвилелиниң бажыны «Куба чаас-кан аяас!» «Бүгү кижилерге тай-бы!» «Улустарын эп-сеткил кат-тыштырылганын дегерезин!» деп ло-зунгар-биле шимээн. Сенада Фидель Кастроун аажок улаг чурун аскаан.

Конгрестинг организас комитеди-ниң даргазы бразил генерал Гонзага бодунуң аге сөзүгө Куба тилеттир-бес деп чугаалаан. Бичини, ыңчалза-

даа хуу-салымын бодунуң холунга дидими-биле алган хостуг турт—бүгү кижилерниң чүрөктеринде.

Конгрестке хай саныг байыр чедиринкинери келген. СССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтин байырлы телеграмманы бир дугарында номчул дынаткан. Конгрестинг киржикчилери ол телеграмманы диймитиг адыш часаашкыны-биле уткаан. Шуну бут кырынга туруп келген. «Куба дегерезин, Совет Эвилели дегерезин!» деп үнүер дыналым турган.

Конгрестинг хүн айтырын—Латин Американын эң чугула амыдыралчы айтырлары: бот-шпитиретинер болган холгаарлашпас чорук, куба улус-биле эп-сеткил каттыштырыл-ганы, латин-америк улустарын хосталгазын камгалаары.

Куба-биле эп-сеткил каттышты-рылганын латин-америк конгресс бодунуң ажылын үргүлчүлөп турар.

Өнүктериниң шуулганы

НИТЕРОЙ. СЭТА-нын тускай кор-респонденти Е. Ельшовтун дамчы-ды турары болза:

Март 30-ле бүгү хүнүн дүргү-зүндө Куба-биле эп-сеткил катты-штырылганын латин-америк конгрес-тининг ажылы чугаалагын турар ай-тырыг бүрүзүнүң аайы-биле тургус-кан комиссияларга өрткөн. Конгрес-тинг киржикчилери, бүгү чурттардан келген төлөөлөр ол комиссияларда төлөөлөтүргөн.

Төлөөлөрин чактыс аай болдын суугар алырга, «Куба-биле эп-сет-кил каттыштырылганын шимчээш-кынни быжылгар болган таарыштыр каттыштырар» дугайында айтырыг эң чугула айтырыг болуп турар. Ол

шимчээшкн бо дикпе эң шритпир-лиг күш болган турар төлөөде кандыг хевирини ажылгаза чогуур дугай-ында хайымышкынын чугаалажы-га ында чоруп турар.

Эп-сеткил каттыштырылганын доктаамал латин-америк комитеди-ни тургузар ужураг деп төлөөлөрин хай нурууу санап турар.

Бразилиянын чааза Гуанабара штаттын эрге-чакыргаларынын, хам-ныктын мурунда конгрестин болду-рас дээр хемчегелери ап турар оң губернатору Ласердадын хөдө-лишкенинде шактыс кадарын болуп турарын бразил радиону дам-чытыр таратып дынатканын төлө-лөзөр улаг күзел ханымышкыны-биле уткаан.

Төлөөлөрин чактыс аай болдын суугар алырга, «Куба-биле эп-сет-кил каттыштырылганын шимчээш-кынни быжылгар болган таарыштыр каттыштырар» дугайында айтырыг эң чугула айтырыг болуп турар. Ол

Президент Сукарнон чугаазы

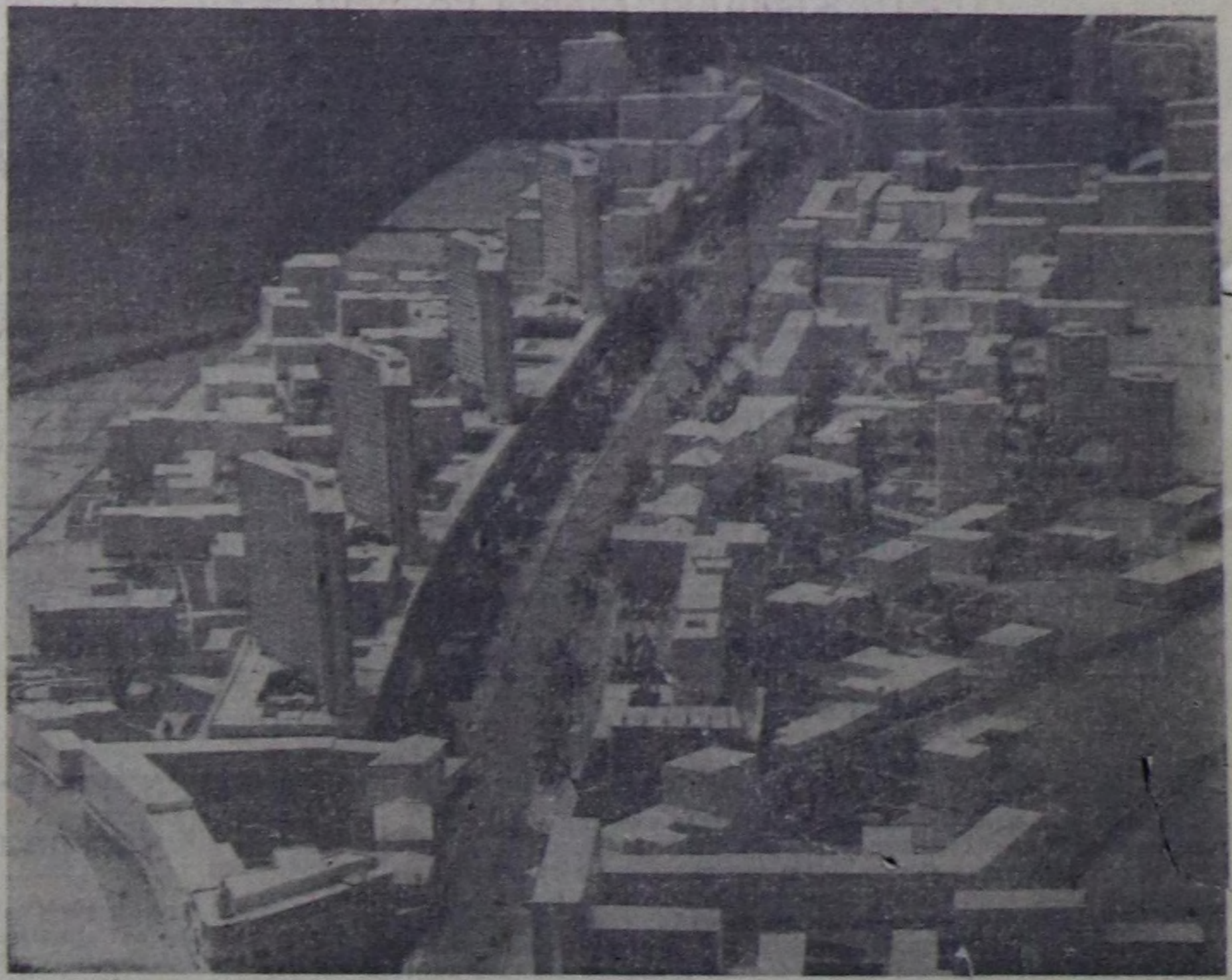
ДЖАКАРТА. (СЭТА). Чоокта чаа президент Сукарно чакыткан ажыл-дап кылган экономика программаны чарлап дынаткан. Ол програм-ма ийи бөлүктөн тургустунган: эконо-миктиг политиканын үндөзүн болган чоокку ийи чылдарда сорул-галар.

Колонизмининг уруктарындан хостуг национал экономиканы тургу-зарын экономиктиг кол соругла кыл-дыр көрүп турар. Экономика болза хамныктын мурунда иштиги курлавырларын бүгү хемчег-биле мо-билластарынын күсели-биле, на-ционал экономиканын күрүне секто-рун хөгжүдөринин күсели-биле сай-зыран турар ужураг деп програм-мада айтып турар.

Программаның ийги кезе чоңу аш-чөм болгаш деп аймаа-биле хан-дырар дугайында хемчегелери айтып

турар. Программада ылангы айтып турары болза: чоңу аш-чөм-биле хандырар төлөөде көдө ажыл-агыйын улаг өндүрүшкүнүн кыс-ка хуусаада чедип алыры өргөжөк чугула. Ол сорулганын барымдалааш, аграр реформаны амыдыралга дүргөн боттандырып, сырын чоңуң Ява-дан тараачыларынын чамдыкын өскө-ө ортудуктарже кыжырын, меха-низацияны болган мурунчак агри-техниканы непередирин айтыган.

Радио дамчытыр бодунуң чугаа-зынга бо программаны тайылбыраан соонда президент чаа амыдыралдын тургузуушкунунга, чаа иштелелин тургузуушкунунга өң иделкейлиг киржиринче улаг чоңу кийгырган. Ол чаа иштелел— социалистиг инитилек болуп деп Сукарно айтып-кан.

Москвага удавас база бир чаа кудумчу— Чаа Арбат магистралы бар анаар. Кутузов кудумчунуң уламчызы болбошшаан, ол магистраль Садавой дээрбектен Креплетниковский переулукту, Композиторская кудумчузу, Улуг Молчановканы болгаш Арбат шөлүн база Калинин кудумчузун таварып эргеш, найсылалдын төвүнге чедип келир. Чаа магистральдын узуну 1.100 метр, калбаа 80 метр. Кудумчунуң автотранспорт чорур черин тротуардан югаан үнүштер-биле аныгалаан турар. Чаа Арбатта эрги ыш бажынар орнунга чуртталганын бедик бажынарнын, улуг магазиннерин, чоңун коммунал чуртталга хандырылганын яны-бүрү бүдүрүлгелерин тургускан турар.

Чурукта: Чаа Арбаттын тудуларынын македи (Арбат шөлүнүң талазындан хевирин). Фото А. Стужинини (СЭТА-нын фотохрониказы)

Улуг композитор

(С. В. Рахманиновтуң төрүтүмүн хүнүндөн бээр 90 чыл боланынга)

С. В. Рахманинов кайгамчык пиаанист болган дирижер чоран. Улуг композиторуң күң сөздө-биле орус болган дашты-кы авторларын хай-хей чочаал-дары бодунуң чараш, талаанын-биле балтай-ла чангыдарын үгөн. Фортепьянога концерттер, симфонияны танчылар, романстар болган өскөрүн-даа композитор хөйүг бижээн.

Дөрү харлыг тургаш кырган ачазы-биле музыка ойнаар—оң чаш чоран чылдары мыгды. С. Рахманинов оң төс харылында Москва консерваториянын доос-кан. Консерватория доозарда ажылы «Алеко» деп опера болган. Консерватория Совети ол дээр композиторга улуг алдын медальды тывыскаан.

Анык чылдарында оң тала-тын келдери сайзыран. Канды-даа нарын музыканы чактыс дыйнааш-ла бижиптер. 17 хонгута бүдүн операны чогаалдытар база фортепьянога оң холдары дээр билек, кандыг-даа аудито-риянын бодунче хаара туруп шы-даар—ол хире талантымыг турган. Ычангааш оң ады бүтүдө билдиргип апарган.

1917 чылда Россияга Совет эрге-чакырга тургустунган болган чаа амыдырал эгелөө. Рахмани-нов оңу чедир билбөөн болган этинмес чалыгы кылган, Россия-дан даштыкже чорупкан. Төрөн чуртунда ырака тура ол музы-ка биживээн. Оң чылдагынын композиторуң бодунуң билгени моон аздан өскөрдөн билип ап болур: «Россиядан чоруй бидирим, музыка бижир күзелем чар-дырм. Төрөн чуртуну оскун-гаш, бодуму чидирген мен. Тө-рөн хөрүтүнү, чаңчылдарын, хөгжүм дамыларын чидирип, чур-туң каган кижиге мыт чок сак-тымшкынардан өскө кандыг-даа күзел турбас...» Шак-ла ол мыт чок сактымшкынар композиторуң даштыкка тургускан өзөш саныг чогаалдарында сергек дыналар.

Рахманинов бодунуң кайы-бир чөвү-биле уктурашканда, тө-рөн орус бойдус, Чайковский болган Чехов база орус музыка дугайын бо-ла чугаалагылар. Ычан оң парактары өөрүшкү-ден кыптыгып, көрүп жанмас хү-дүмүрүг композиторуң шындыгын арнын чырдымтар.

Ада-чурттуң Улуг дайыннын коргунуч болушкунары дээр Рахманинов саныг аарып, 1942 чылдын ноябрында, төрөн чурту-нун салым-чааны дээр дүгү-рөшшаан, бодунуң концерттерин берип, оң чып алганы акамны Совет Армиянын херегалдеринге ажылаары-биле дамчыдып бер-ген. Композитор дайынны тилдө-ринге чедир чурттаган. 1943 чылдын мартта мөчөөн. Ол бөдүн кижиге бодунуң дугайын кажан-даа чугалайын чоран. Ычалаа-даа улуг композиторуң бөдүн, оң уран чүдүлү болган таланттын-нын күжүн бүгү делегей билер.

Чадананың ортумак школазы-нын башкызы, пенсонер, Тываның хоочун башкыларынын бирээни, СЭКП кезигүну

Ооржак Сунасуевич ХОЙЛАКААНЫҢ

Ур, аар аарааның соонда элек-ке мөчөөни Тыва АССР-ниң Чырдымышкы министрствозу, чырдымышкы, дээр школа болгаш эртем албан черлерининг ажилдакчыларынын профэвилел обкому, республиканың башкылар билин бекилдери-биле дынаалды, оң өг-бүрээниге болгаш төрелдеринге кажымдалын идергейлеп турар.

Чамдыкта чаш уругнуң кадымын байдалы таарымча чок деп эмилдерин ичкээни барымдалааш, камгалап сактымшкыны-нарны кылмын соңгаралары апарыларга. Чүге дээр, чүге кадык организм сактымшкын ва-кциналарга уагт бижик камгала-га чакчыгышылдар. Чоокта чаа аарып турган уруларга кылган сактымшкыны аажк бербейн ба-рып болур.

Чаш уруг бүрүзү халадырлар аарылгалаан баш ууар камгала-мырын тарымшкыны азы сак-тымшкыны чогуур хуусаанын да кылдырткан турарынче мед-ина ажилдакчылары уагт кичээ-лей салып турар. Ол ышак ала-нелер боттары тарым, сактым-шкыны хуусаанын чөп сагымшкыга эмчилерге даа чедирери чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

106 харлыг хойжу

Чолдаксымаар сынныг ашак дагда дүргөн кылчашап чоран. Оон срон ызырты чоруп олурган анык хойжулар акаа чедип чадап-ла чорандыр. Оларнын бирээни сөөлүндө сөөлүндө шыдал чадааш, чугаала-ган:

— Туруптум... Бичии дийштанза чул?

Ашак хүлүмзүрүп каан.

— Сен-даа, Сафар— өвө жогуң кончу-дур.

Ону чугаалаан кижиге дээр даг чурттуг, 106 харлыг, дээр Лачинск районда Минке-дег суурнуң чурттакчызы Хайлар Гусеинов-тур.

Бүдүн чус чылды ажыр чурт-таан хирезинде ол ам-даа ажылдавышаан, Гусеинов кол-хозчуларнын хоюн кадаржы, хураганнар ажаап турар.

— Чүге кижиниң дерим төп тургаш тып алган чеми амдан-ныг болур чүве болей аан — деп, ол чугаалаар.

Ол-ла колхозта оң оолдарын оолдары болгаш оларнын ажы-төлүнүң оолдары бол-лур 10-10 кижиге ажилдап ту-рар.

— Мээң националым курд кижиге мен. Дыка хөй чус ыл-дарнын дүргүзүндө бистиң улзувустуң аразынга Малек-Тауз деп хаан-херети күш дугайында тоолчүрү чугаа не-тереп келген чүве. Ол кушту буанмыг дижип, кижилерге аас-кежиш ол эккээр дээр тур-ган. Ыччалза-даа хөй чус чыл-дар эртин турган, а демчи хуулгазын куш-даа көзүлбээ-миндыг. Кыжырмак кижилер харын: бир-ле дидим адыжы ол кушту чалгынын сый адык-кан, ычканаш ол бир-ле черде даглар ажилдыр, далай-лар кечилдир ара чөмүлкан деп, кыжырырлар-даа... А бистерге аас-кежиш СССР деп адаар—бистиң чырык хүн херелдиге Төрөн чуртувуста кол-хозчу амыдырал тыпыс бер-ген—деп, Гусеинов чугаалап олурар.

К. ХРОМОВ.

Баку.

АГААР

А. НЕСТЕРЕНКО.

Чадананың ортумак школазы-нын башкызы, пенсонер, Тываның хоочун башкыларынын бирээни, СЭКП кезигүну

Ооржак Сунасуевич ХОЙЛАКААНЫҢ

Ур, аар аарааның соонда элек-ке мөчөөни Тыва АССР-ниң Чырдымышкы министрствозу, чырдымышкы, дээр школа болгаш эртем албан черлерининг ажилдакчыларынын профэвилел обкому, республиканың башкылар билин бекилдери-биле дынаалды, оң өг-бүрээниге болгаш төрелдеринге кажымдалын идергейлеп турар.

РЕДАКТОР Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТЛАРГА

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Амыдырал сөөк холдарында» 9.40, 11.40, 1.40, «Ийи дээрги №» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ырбакч дугайында тоо» 10, 12, 2, «Шуурган үндер сен» (1, 2 серия) 4, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕП»: «Чипполино» 2.30, «Кабиряның дүлө» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Невский» 11.15, 3.15, 9.15, «Мээң сылдым, хып» 5.15, 7.15 шактарда.

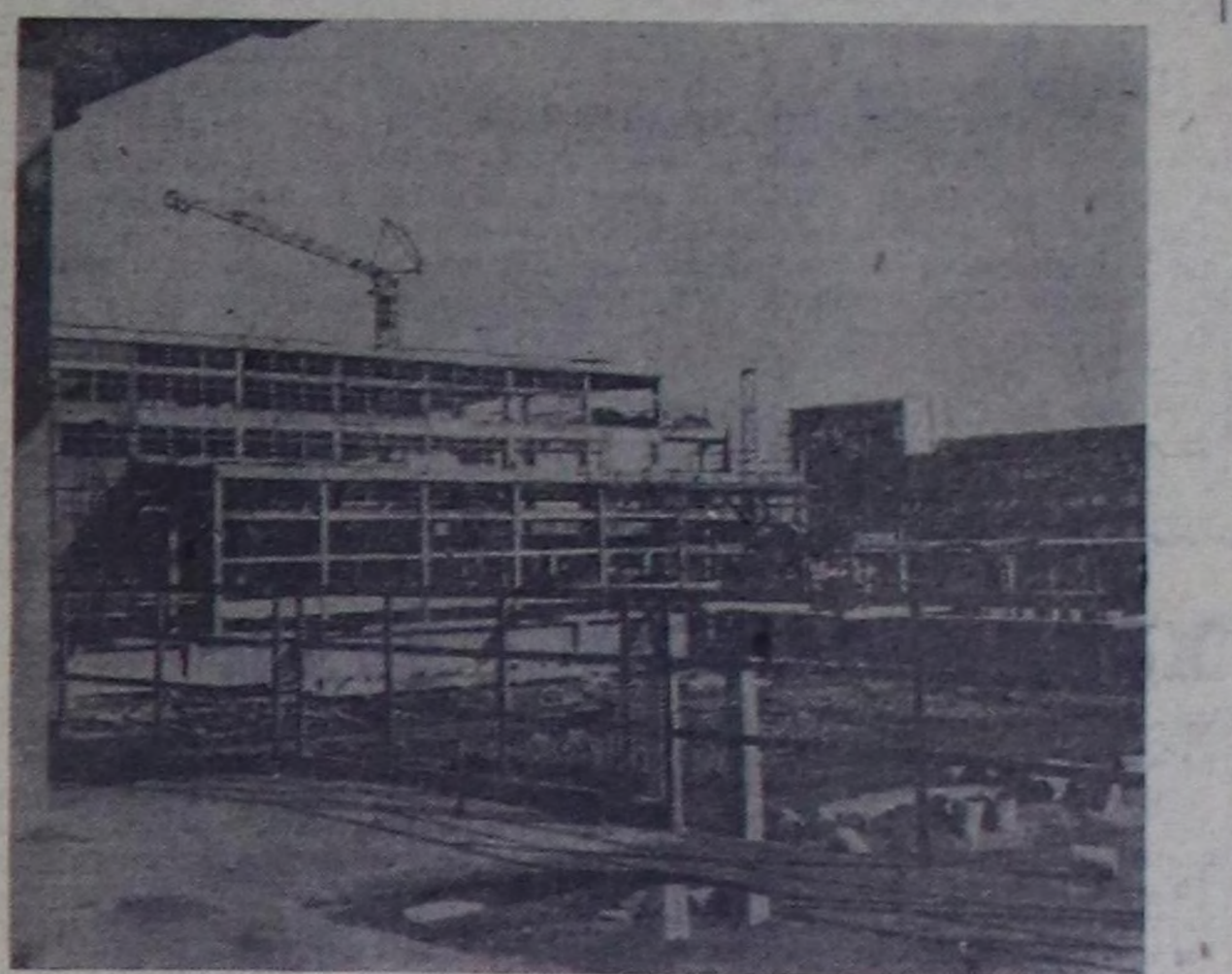
Айыылдыг сүлчээ

РИМ. (СЭТА). Француз чепсектиг күштер ракеталарын болган атомун чепсектиг шенелдерин чорудар ужураг черлерин Африкада испан колония эжелер черлерин чамдык районнарга тургузар дугайында тускай дутурунга испан фашистер-биле дегольту чакыткан аразында чедип алдыган. Бо чылдын февральда эгелөөн француз-испан шериг сүлчөөн дугайында үстүдө айтылган тодарай чүдүлери Италиянын «Пазе сера» солуну дындадып турар.

Солунуң дынатканы-биле алырга, шенеле чорудар мыгды черлерин бирээни Африканың соңу-барынын ариинде Вильям-Синероска (испан Сахара) тургузары айткан, Франциянын «дракон», «диаман» деп ракеталарын шенеп көөрү-биле олте чорудар.

Хоггар района (Алжир) Франциянын мынчага чедир чорудуп келген атомунг шенелдеринге Рио-де-Ор-нон (Африкада испан колония) соңу-ту талзын ажылаар дугайында айтырыгы француз болган испан кол штабтарын аразында болган чуга-лажышкынарнын үезинде база көргөн деп «Пазе сера» солун бижээн.

Атомунг чепсекти болган ракеталарын шенезинге испан девиэкорин Француз чепсектиг күштерге тывыс-пышаан, Франко болза француз атомунг шенелдерге испан эртемде-нер киржир кылдыр чепсээрэрин негеп турган. «Пазе сера» солунуң бижээни-биле алырга, франколудар-чыл ол «сүлчөөн» сөөлүндө өрөшп көөр деп француз чазак шитпир-лээн.

Болгариянын Улус Республиказы — Бот-бодунга Экономиктиг дузаала-жыга Чөвүлелиниң кезигүну. Оң экономиканы чедиктининг хөгжүтүр. Республиканың бүдүрүлгелери социализминг чурттарында калбаа-биле херегалетинин турар продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

Амгы үедө Бот-бодунга Экономиктиг дузаалажыга Чөвүлелиниң сүмө-лөшкүн-биле пластмаска херегалар чиг-эт бүдүрүп үндүрүп талзы-биле заводту Варнен округта тургузуп турар. Ол чиг-этти акы-дузма чурт-тарынын бүдүрүлгелеринге ажылааш, пластмас бүдүрер. Ол заводту бо чы-лын ажылга киирер деп төлөвилөөн.

БТА-СЭТА-нын фотоу.

РЕДАКЦИЈАНЫН АДРЕСИ: Кызыл, Шетинкип-Ковачево кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторун 24-63, редакторун оралакчыларынын 35-24, пропаганда кылдынын 23—54, харысалагалы секретарынын 23-35, кааза амыл-агыг кылдынын 25-38, латыйжи амыдырал кылдынын 37-13, иштиги информация кылдынын 20-60, чагаз болган совет тургуузу кылдынын 21-27, үзөтшүр болган транспорт бажакылура амыдырал кылдынын 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 21-47, харысалагалы дежуралынын 23-54, Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгар.

ТС—00813.

ТАРЫП, СЫКРТЫРЫНЫН ХУУСААЗЫ

Тарып, сыкыртырынның дузазы-биле бичин уруларын дыка хөй халадырлар аарылгалаан камгалаар, азы оларнын оон аарып эр-терин чингедир. Совет эртемде-нер, амчилер аарылгалаар уагт сы-кыртыр, тарып чаа эмнерин тып, оңу чогуур үезинде кымырынче улаг кичээниги салып турарын ужура-даа мында.

Сөөлүгү чылдарда сөөктүң чүн аарыныга (полномелит) удуу чаа эмин тыпканы эртемниң чаа улаг тылзлекчиге болган. Уруларын кодууунда-ла инвалид болдуруп турган ол аар болгаш хоралыг аарыгдан камгалаар арга тывыла-ны улаг аас-кежи!

Уруларын организми бичин-зындан тура-ла аарыгдан камгала-ры аралыг болуун дээр, яны-бүрү, хөй саныг камгалап эмнерин ажыларынга, оң тарым, сыкыртыр чуруму, үезин, хуусаа-зын шыгын сагымры чугула.

Эртемденер камгалап эмнери ажылар чуруму, оң хуусаала-рын план суугар ажилдан кыл-ганнар.

Магдалаа хемчеглер эки түп-недиге бөзүп дээр баштайгы тарымшкы азы сыкыртырын-биле кызыгарлаттылып болбас. Элеэн үе эртемде оларын база дагын каттаптары чугула.

Аарылгалаар уагт баш ууар тарымшкынын азы сыкыртырын-биле үнелеп чепсез дузазы ислерин улаг нурууу боттарынын дуржу-газында бүзүрэн, мыгды ислер боттары-ла оларын чоруларын чогуур хуусаазын сагып, оң-биле эмчиге илелкейли-биле дузаала-жып турар.

Ыччалаа-даа чамдыкта урулар эмнегезининг ажилдакчылары чамдык ислерин үр-ле сургаар ужура таварышкылар. Мыгды ислерин чамдыкы уруу ам-лаа эмин эрттир бичин чаш, ычанаш ол доруксуң, кадык-шымак болу берзин дээр яны-бүрү чылдагаан-бар тып, сыкыртырын хуусаа-зын чылдарын кыздым тургу-заар.

Бажынарныга элчелегил сы-кыртырын азы тарымшкыны кы-лыр дээр чедип келген сестра чаш уруг чок черинге келир, а хуусаа болза ол хүн болгаш дээрзин уруг-нуң иези утупкаш, уруу-биле өскө-чө жезе төрелес азы дыштанп чорой барган болгулаар. Кайнаар, үр чорур бе?—дээрзин билер кижиге чок. Участоктук эмчиси билер сестра сагыш човал, дууверп турар—уругунг иези чорайн черинге хуусаазын эрттирбей, уруун сы-кыртып алырын болдар ирги бе! Ол черле утуп болбас ужураг херек-төр.

Бир эвес уругнуң сыкыртыры-нын чогуур өйүндө орайталы кылган болза, оң дараазында элчелегил сыкыртырынның база сонгаралары апары билдир-гил. Ыччар орайталы чылзыр чоруктуң уругу-биле чаш уруг үр үдө халадырлар аарылгалаан камгалагынын арттар ужура таваржыр.

Чамдыкта чаш уругнуң кадымын байдалы таарымча чок деп эмилдерин ичкээни барымдалааш, камгалап сактымшкыны-нарны кылмын соңгаралары апарыларга. Чүге дээр, чүге кадык организм сактымшкын ва-кциналарга уагт бижик камгала-га чакчыгышылдар. Чоокта чаа аарып турган уруларга кылган сактымшкыны аажк бербейн ба-рып болур.

Чаш уруг бүрүзү халадырлар аарылгалаан баш ууар камгала-мырын тарымшкыны азы сак-тымшкыны чогуур хуусаанын да кылдырткан турарынче мед-ина ажилдакчылары уагт кичээ-лей салып турар. Ол ышак ала-нелер боттары тарым, сактым-шкыны хуусаанын чөп сагымшкыга эмчилерге даа чедирери чугула.